

Ü l e v a a d e

- - - - -

Eesti keel ja kultuur maailmas

Birute Klaas-Lang

*Tartu ülikooli ja Helsingi ülikooli eesti keele võõrkeelena professor,
eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppenõukogu esimees*

28.–30. juuni toimus Tartu ülikoolis neljas rahvusvaheline konverents „Eesti keel ja kultuur maailmas”, millest võttis osa üle saja eesti keele ja kultuuri välisõppega seotud inimese enam kui kahekümnest riigist üle maailma. Konverentsi peakorraldaja oli eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogu, toetasid Tartu ülikool, haridus- ja teadusministeerium, välisministeerium ja Tartu linnavalitsus. Välisülikoolide esindajana esines Tartu ülikooli audoktor Cornelius Hasselblatt Gröningeni ülikoolist. Eesti ühiskonnas ning keele- ja kultuuriruumis toimunud muutustest kõnelesid Mati Heidmets, Martin Ehala, Karl Pajusalu, Ringo Ringvee, Madis Arukask, Hagi Šein, Mart Velsker, Tõnis Kahu jpt. Autorid ja kirjastused tutvustasid värskeimat õppevara, paneeldiskussioonid ja vestlusringid tegelesid nii keele- ja kultuuriõppe temaatika kui ka õpetajate ja välislektorite igapäevaste, sh korralduslike probleemidega.

Konverentside sari algas 2000. aastal ja seega koguneti Tartusse juba neljandat korda. Sel korral oli eesmärk tuua kokku välismaal töötavad eesti keele ja kultuuri lektorid ja õpetajad, pakkuda neile võimalust värskendada oma teadmisi olulistel keele- ja kultuuriteemadel, luua kontakte ja hoida alal sidet Eestiga.

Konverentsi sihtrühmaks on seega nii välismaal elavate eestlaste eesti keelt ülal ja edasi hoidvad eesti keele õpetajad kui ka ülikoolide eesti keele lektorid ja uurijad, kelle töö on õpetada eesti keelt võõrkeelena ning tegelda eesti keele ja kultuuri uurimisega.

Välismaal elavad eestlased on Eestist lahkunud eri põhjustel ja aegadel. Suured rühmad eesti talupidajaid ja töölisi asusid välismaale –

peamiselt Vene tsaaririigi aladele – juba ülemöödunud sajandil. Teine suur lahkumislaine toimus seoses teise maailmasõjaga, kui võõrvõimud küüditasid itta või mobiliseerisid umbes 100 000 eestlast ja ligi 80 000 eestlast põgenes läände. Kolmas suurem väljaränne on toimunud pärast Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti ühinemist Euroopa Liiduga. Tööjõu vaba liikumise piirangute kadu eestlaste jaoks on veelgi elavdanud (ajutist?) väljarännet. Umbes 100 000 eestlast on siirdunud õppima ja töötama peamiselt Euroopa Liidu riikidesse. See viimane arv on küll hinnanguline, sest ametlikku ja adekvaatset statistikat on siinjuures võimatu esitada ja ilmselt ei kajasta ka 2011. aasta rahvaloenduse kokkuvõtvad andmed kogu rände ulatust. Praegu näiteks väidavad Soome meediakanalid, et vähemalt Soomes elab ja töötab ligemale 40 000 või isegi 60 000 eestlast. Praeguse seisuga elab umbes 1,1 miljonist eestlasest 15% välismaal. Suurima väliseestlaste arvuga (üle 20 000) maad on Venemaa, Soome, Rootsi, USA ja Kanada. Suuremad uued kogukonnad on tekkinud aga Soomes, Belgias ja Iirimaal.

Eestlane ei seo ennast sageli enam ainult sünnimaa ja -koduga, vaid kannab endas mitut identiteeti. Samas soovivad paljud võõrsil elavad eestlased säilitada sidet Eestiga, hoida eesti keelt ja anda see keeleoskus üle ka oma lastele. Välismaal tegutseb praeguseks juba üle 40 eesti kooli¹ ja lasteaia, kus käib ligikaudu 1500 last. Rahvuskaaslaste programmi kaudu (vt http://home.einst.ee/download/EKKM/Rahvuskaaslaste_programm_2009_2013.pdf) abistab Eesti riik võõrsil elavate eestlaste organisatsioone, haridusseltse ja koole, samuti aidatakse rahvusvahelisi koole eesti keele õpet korraldada. Väljarände põhjused on erinevad, aga Eesti kui väikeriik on kindlasti huvitatud sellest, et need eestlased Eesti jaoks kaduma ei lähe, et lastel oleks võimalik oma õpinguid Eestis jätkata. Kõik eestlased on Eesti jaoks vajalikud. „Talendid koju!” üleskutse rääkis küll põhiliselt tippspetsialistidest, kuid talent on aga kindlasti igaüks, kes võõras keskkonnas hakkama on saanud ja ennast teostada suutnud ning see nimetus ei pärga ainult tuumateadlast või kontsertpianisti.

Akadeemilisel tasandil on eesti keelt ja kultuuri õpetatud välismaal üle saja aasta. Kõigepealt hakati eesti keelt õpetama Soome ja Rootsi ülikoolides. Soome keele lektor Karl Niclas Keckman andis juba 1833/1834. õppeaastal teadmisi eesti keelest Helsingi ülikoolis, kus 1923. aastal avati ka **esimene eesti keele lektoraat**. Lektorina alustas seal tööd luuletaja, keele- ja folklooriuurija Villem Grünthal-Ridala.

¹ Enamik neist on pühapäevakoolid, kus käiakse koos kaks korda kuus.

Eesti keelt ja kultuuri õpetatakse tänapäeval kokku umbes 30 kõrgkoolis nii Euroopas, Ameerikas kui ka Aasias. Eesti riigil on ka valitsuse kinnitatud eesti keele ja kultuuri välisõppe programm (vt <http://ekkm.estinst.ee/sisu/programm/>), mille eesmärk on tekitada ja arendada Eesti-huvi võimalikult paljudes haritud inimestes – nii filoloogides kui ka teiste valdkondade esindajates. Programmi toel on Eestist lähetatud eesti keele ja kultuuri lektorid praeguseks kümnesse ülikooli: Peterburi riiklikku ülikooli, Vilniuse ülikooli, Pariisi ida keelte ja kultuuride instituuti (INALCO), Göttingeni ülikooli, Glasgow' ülikooli, Varssavi ülikooli, Lvivi ülikooli, Brno Masaryki ülikooli, Pekingi välisõpingute ülikooli ja Läti ülikooli. Eesti riik on kaasfinantseerijaks eesti keele ja kultuuri õppele ka mitmes Ungari ja USA ülikoolis.

Programmist jagub toetust ka välisülikoolidele õppevara soetamiseks, külalisloenguteks, õppejõudude täienduskoolituseks, stipendiumideks nii üliõpilastele kui ka uurijatele. Praeguseks on välisülikoolides õpingutega hõlmatud üle 500 üliõpilase. Kas 1000 eesti keelt õppivat üliõpilast maailmas on liiga suur unistus? Arvan, et mitte. Nii võib unistada kas või seepärast, et paljud riigid on seadnud eesmärgiks tagada kõigi Euroopa Liidu liikmesriikide ametlike keelte õpetamise akadeemilisel tasemel. See annab ka eesti keelele kõrgkooliõppes märkimisväärselt atraktiivsema positsiooni. Praktikas tähendab see aga ka seda, et Eesti riik vajab pidevalt kümneid välismaal töötavaid väga hea akadeemilise kvalifikatsiooniga lektoreid, kellel oleks nii eesti keele õpetamise kogemus kui ka soovitatavalt asukohariigi keele kas või suhtlemistasemel tundmine. Viimase puudumise korvab mõningal määral küll ka hea inglise keele oskus. Konkursid taoliste lektorite leidmiseks on näidanud paraku, et Eestis napib neid, keda võiks rahuliku südamega tähtsale missioonile saata. Siinjuures julgustaks just üliõpilasi ühendama eesti ja mõne võõrkeele õpingud, valmistama end ette ka õpetajakoolituseks ja omandama eriala, mille lõpetajatest on juba praeguse välisõppe mahu juures tõsine põud.

Eesti keele ja eesti keeles õpetamist koolides, kursustel ja maailma ülikoolides ei saa enam paljudel juhtudel kirjeldada ja uurida kui ühelt poolt emakeeleõpet ja teisalt võõrkeeleõpet. Õppijate hulgas on palju Eesti päritoluga lapsi ja noori, kelle jaoks eesti keel ei ole enam kodukeel. Ka siinsamas Eestimaal ei ole enam sugugi nii, et kõikide laste emakeel on eesti keel. Küllap vajab siis ka enam uurimist, kuidas mitu keelt ja kultuuri ühte klassiruumi ja keskkonda ära mahuvad, kuidas nad üksteist toetavad ja kuidas sellisest mitmekesisusest lisaväärtust tekitada.